

การนับถือผีและการอนุรักษ์ป่าไม้ในกลุ่มน้ำโขง

การนับถือผีและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ในมณฑลยูนนาน ประเทศจีน ลาว ภาคอีสานของไทย และทางตะวันตกเฉียงเหนือของกลุ่มน้ำแม่โขงในเวียดนาม คนไท ฮานี่ และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ยังคงมีการนับถือผีที่สิงสถิตอยู่ในป่า รวมทั้งสิ่งต้องห้ามทั้งหลายที่คนยังคงยึดถือมาจนถึงวันนี้เมื่อจะใช้ประโยชน์จากป่า พิธีการเช่นไหว้ผีถือเป็นการเบิกทางเพื่อขอใช้ประโยชน์จากป่า และการขออนุญาตตัดไม้

กลุ่มชาติพันธุ์	พื้นที่	การละเมิดการนับถือผี	แหล่งที่มา
ชนเผ่าฮานี่ (อาซา ใน ภาคเหนือของ พม่า ลาว ไทย)	ยูนนานใต้ ประเทศจีน และตามแนวชายแดนทาง เหนือของพม่า ลาว และ เวียดนาม	ชนเผ่าฮานี่เชื่อว่าผีมีที่อยู่ของตนเอง (ในบึง หนองน้ำ โขดหิน และต้นไม้พิเศษบางชนิด) ผีส่วนมากจะสิงสถิต อยู่ในป่า ถือเป็นข้อห้ามที่ชนเผ่าฮานี่จะเก็บของป่า ล่า สัตว์ หรือตัดต้นไม้ในผืนป่า	Xu et al. (2005)
ชนเผ่าไท	ยูนนานใต้ ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ของลาว ตอนเหนือ ของไทย ภาคตะวันตก เฉียงเหนือของเวียดนาม	ชนเผ่าไทมีความเชื่อตามจารีตว่า ป่าไม้ สัตว์ และต้นไม้ มีพลังเหนือธรรมชาติ ถ้ากระทำการใดๆ ที่ไม่เหมาะสม ที่เป็นการลบหลู่ให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์โกรธก็จะทำให้เกิดภัย พิบัติโชคร้ายกับหมู่บ้าน ชนเผ่าไทสนับสนุนให้อยู่ อย่างกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม	Xu et al. (2005)
	อำเภอเดียนเบียนดง จังหวัดลายเซา เวียดนาม	ชาวไทมีผืนป่าศักดิ์สิทธิ์ที่ผีบรรพบุรุษสิงสถิตอยู่เพื่อ ปกป้องหมู่บ้าน ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนละเมิดผืนป่าศักดิ์สิทธิ์นี้ จิตวิญญาณของผู้นั้นจะถูกขโมยไป และเชื่อว่าคนผู้นั้น จะเป็นบ้าหรือถึงตาย เพื่อเป็นการขอขมา ผู้บุกรุกป่า จะต้องถูกลงโทษตามกฎหมายของหมู่บ้าน และต้องมีการฆ่า ควายหรือสัตว์เพื่อเป็นการสังเวย ในทางกลับกัน ผืนป่า ศักดิ์สิทธิ์ก็เป็นพื้นที่ส่วนกลางของหมู่บ้าน รายได้จาก การขายของป่าก็นำเข้ากองทุนของหมู่บ้านเพื่อเป็น เงินหมุนเวียนใช้จ่ายต่างๆ	(Tran et al. (2007)
ลาว	ภาคอีสานของไทย	ในชุมชนลาวทางภาคอีสานของไทยเรียกผืนป่าที่ ชาวบ้านเคารพกันว่า ป่าดอนปู่ตา และเชื่อว่าผีสิงสถิต อยู่ แม้จะมีการตัดไม้อย่างมากในภาคอีสานของไทย แต่ว่าป่าดอนปู่ตาก็ยังอยู่ในสภาพที่ดี บางพื้นที่ก็ได้รับ การจัดให้เป็นผืนป่าอนุรักษ์ หรือพื้นที่ป่าชุมชนและเป็น เป้าหมายของความพยายามในการอนุรักษ์สมัยใหม่	สัมภาษณ์โดย แม่โขงวอตช์ Mekong Watch (2012)

ตาราง: ตัวอย่างของการนับถือผีป่าศักดิ์สิทธิ์ในกลุ่มน้ำโขง

ป่าศักดิ์สิทธิ์ในแขวงสะหวันนะเขต ลาว

ผืนป่าที่เรียกว่า *ดอนนาธาตุ หนองลม* ในหมู่บ้านที่ชื่อว่า *พระธาตุอิง-ฮัง* เมืองไกรสร (เดิมเรียกว่า กันตานุรี) แขวงสะหวันนะเขต ตอนกลางของลาว ถูกเก็บรักษาไว้อย่างดี ตามบันทึกของหมู่บ้านป่าผืนนี้มีพื้นที่ประมาณ 26,875 ไร่ และเป็นพื้นที่แหล่งต้นน้ำที่สำคัญ ปัจจุบันนี้เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ (*ป่าสงวน*) อย่างไรก็ตามป่าผืนนี้เดิมเป็นที่เคารพของชาวบ้านเพราะเชื่อว่ามีผีที่อำนาจสิงสถิตอยู่และความเชื่อนี้ยังคงอยู่มาจนถึงปัจจุบันนี้ ในแขวงสะหวันนะเขตเรียกผืนป่าเหล่านี้ว่า *ป่ามะเหล็ก*

หอนูตา หรือศาลผี จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย

ในหมู่บ้านมีวัดซึ่งมีเจดีย์สูงเรียกว่า *พระธาตุอิง-ฮัง* ซึ่งเป็นที่เคารพอย่างสูงของชาวบ้าน ข้อห้ามของป่าในขณะนี้ใช้คำสอนในแง่พุทธศาสนาอธิบายว่า พื้นที่หนองบึงตามชายป่าที่เรียกว่า *หนองลม* เป็นพื้นที่ที่ผีสิงสถิตอยู่และห้ามเข้าไปหาปลาหรือล่าสัตว์บางชนิดซึ่งตามศาสนาพุทธเป็นสัตว์ที่ห้ามนำมากิน (เช่น งู ลิง เป็นต้น)

ในเดือนมีนาคมของทุกปีตามปฏิทินจันทรคติประเพณีการเช่นไหว้ผีจะถูกจัดขึ้น โดยการถวายข้าวปลาอาหาร ยกเว้นเนื้อหมู เหล้า ทุก

วันนี้ชาวบ้านยังเชื่อว่าถ้านำผลผลิตจากป่า ตัดต้นไม้โดยไม่ได้รับอนุญาตจากผี และละเลยพิธีการเช่นไหว้ผีถือเป็นข้อห้าม และถ้ามีใครละเมิดข้อห้ามดังกล่าวก็จะทำให้เกิดการเจ็บป่วยหรือตายของคนในหมู่บ้าน มีการเล่าขานกันมาว่า เมื่อหลายสิบปีก่อนในบางหมู่บ้านพิธีกรรมทางพุทธศาสนามีความสำคัญว่า คนเฒ่าคนแก่จึงเลิกพิธีการเช่นไหว้ผี โดยในขณะที่กำลังประกอบพิธีทางพุทธศาสนาได้เกิดพายุพัดเฉพาะหมู่บ้านนี้เสียหาย ชาวบ้านจึงสำนึกได้ว่าจะต้องทำพิธีเช่นไหว้ผีต่อไป ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการเล่าขานกันอีกว่าถ้าผู้ใดในหมู่บ้านละเมิดข้อห้าม เหตุการณ์ประหลาดก็จะเกิดขึ้น อย่างเช่น ม้าล่องหนวิ่งรอบหมู่บ้านตลอดทั้งคืนเป็นการรู้กันโดยทั่วไปว่าถ้าใครละเมิดข้อห้าม ชาวบ้านจะปรึกษาหารือและจะมีพิธีการเช่นไหว้ผีเพื่อขอขมาเพื่อป้องกันหายนะที่จะเกิดขึ้นกับหมู่บ้าน

ความยั่งยืนของการใช้ป่าศักดิ์สิทธิ์

ขณะที่ชาวบ้านยังคงเคารพยำเกรงป่า แต่พวกเขาก็ยังคงใช้ป่าอยู่ทุกวัน ยังคงตัดต้นไม้ถ้าได้รับอนุญาต จากข้อมูลของเจ้าหน้าที่ของหมู่บ้าน ราว 100 ครอบครัวจากทั้งหมด 360 ครอบครัวในหมู่บ้านพระธาตุอิง-ฮังยังคงใช้ประโยชน์จากป่า รวมทั้งอีกหลายครอบครัวจาก 13 หมู่บ้านรอบๆ พื้นที่ โดยในฤดูกาลเก็บเห็ดชาวบ้านจากพื้นที่ที่ห่างออกไปก็มา ในป่าผืนนี้ ชาวบ้านจะเก็บเห็ด เห็ดธรรมชาติ น้ำผึ้งและยาง

ไม้เพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิง ปัจจุบันนี้ผืนป่าแห่งนี้ได้เป็นป่าอนุรักษ์จึงห้ามเก็บฟืน เพราะว่ามีจำนวนชาวบ้านที่เก็บฟืนเพื่อนำไปขายมากขึ้นกว่านำไปใช้เอง ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการปกป้องผืนป่านี้

ยิ่งกว่านั้น ผลผลิตจากป่าหมายถึงรายได้ ในหน้าแล้งชาวบ้านจะเก็บยางไม้ที่เรียกว่า น้ำมันยาง ใช้เป็นเชื้อเพลิงสำหรับคปไฟที่เรียกว่า กระบอง เนื่องจากในลาวมีการไฟฟ้าใช้อย่างทั่วถึง ดังนั้นคปไฟจึงไม่ได้ใช้เพื่อให้แสงสว่างแต่นำไปขายเพื่อใช้เป็นเชื้อไฟในการจุดเตาถ่าน บางส่วนยังส่งมาขายในไทย วิธีการเก็บยางไม้ ชาวบ้านจะเจาะรูที่ลำต้นไม้ จุดไฟในรอยที่เจาะไว้เพื่อนำยางไม้ออกมา ทุกๆ สองสามปี ชาวบ้านจะเจาะรูใหม่ จะไม่ใช้รอยเก่าอีกมันจึงฟื้นคืนมา วิธีการนี้จึงไม่ได้ทำให้ต้นไม้ตาย

ตามประเพณีดั้งเดิม ป่าเต็งรังจะเป็นของครอบครัวใดครอบครัวหนึ่ง และมีสิทธิในการเก็บยางไม้จากมัน ครอบครัวหนึ่งอาจเป็นเจ้าของต้นไม้ 7 หรือ 8 ต้น มากสุดคือ 10 ต้น ชาวบ้านมีสิทธิเก็บยางไม้แต่ห้ามตัด สิทธินี้จะส่งต่อไปคนรุ่นต่อไป

วิกฤตของป่าศักดิ์สิทธิ์

ในภาคกลางของลาว ผืนป่าศักดิ์สิทธิ์บางแห่งกลายเป็นป่าอนุรักษ์ ตัวอย่างของความสัมพันธ์ที่ยังลึกกระหว่างชีวิตผู้คนและป่าไม้เห็นได้จากกรณีหมู่บ้าน ดอนนาธาตุ หนองลม ซึ่งชาวบ้านได้จำกัดการเก็บฟืนซึ่งชาวบ้านเป็นผู้ริเริ่มกันเอง จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพโดยชาวบ้านเอง

อย่างไรก็ตาม ป่าซึ่งครั้งหนึ่งถูกปกป้องด้วยความเคารพยำเกรงผีของชาวบ้าน ในปัจจุบันกำลังถูกคุกคามจากการขยายตัวการทำสวนป่า เช่น การปลูกยางพารา ไม้เนื้ออ่อน รวมทั้งการทำอะไร้อย เพราะธุรกิจเหล่านี้ส่วนมากมักจะเกี่ยวข้องกับการตัดไม้ธรรมชาติ ยิ่งไปกว่านั้น ลาวพัฒนาประเทศให้ทันสมัยอย่างรวดเร็ว ดังนั้นความต้องการผลิตภัณฑ์จากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้จึงมีสูง และมีความสนใจที่จะตัดไม้ในป่าเต็งรังเป็นอย่างมาก ลาวมีนโยบายที่จะเพิ่มพื้นที่ป่าด้วยการทำป่าไม้เชิงพาณิชย์ แต่เท่าที่ผ่านมา มีรายงานเกี่ยวกับการใช้โครงการวนเกษตรหรือเกษตรป่าไม้บังหน้าเพื่อตัดไม้ธรรมชาติ

การอนุรักษ์ป่าไม้ที่มีประสิทธิภาพในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงไม่ได้ต้องการแค่การมีจำนวนสัตว์และพืชหลากหลายและความมั่นคงทางอาหารเท่านั้น แต่หมายถึงการเรียกร้องให้เคารพคุณค่าของป่าซึ่งถูกปกป้องโดยชาวบ้านและผี เป็นเรื่องสำคัญมากที่จะริเริ่มการจัดการป่าอย่างเหมาะสมในภูมิภาคและต้องไม่หมกมุ่นจนเกินไปกับเป้าหมายที่เป็นตัวเลขเท่านั้น

เอกสารอ้างอิง

Tran, C. T., X. Q. Le, and V. H. Vu. 2007. The Role of Indigenous Knowledge in Sustainable Development: A Case Study of the Vietnam Mountain Regions. In E. K. Boon and L. Hens (eds.) Tribes and Tribals, Special Volume No. 1 Indigenous Knowledge Systems and Sustainable Development: Relevance for Africa. Kamla-Raj Enterprises 215-224.

Xu, Jianchu, Erzi T. Ma, Duojie Tashi, Yongshou Fu, Zhi Lu, and David Melick. 2005. Integrating Sacred Knowledge for Conservation: Cultures and Landscapes in Southwest China. Ecology and Society Vol. 10 Issue 2:7.

<http://www.ecologyandsociety.org/vol10/iss2/art7/>

ยูกะ คิกุจิ